

жину і чоловіка, а батьки у свекра, свекрухи і у тещі з тещею відповідно. Тому дуже важливим було саме правильне і поступове виконання усіх обрядів не лише передвесільного і власневесільного циклу, а й післявесільного також, тому як усі три цикли були дуже насиченими на різні обряди переходу.

Джерела та література:

1. Гура А.В. Брачная ночь // Славянские древности. Этнолингвистический словарь под общей ред. Н. И. Толстого. В 5-ти т.- т. 1.- М., 1995. - С. 257; 2. Державин Н. С. Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии). – София, 1914. – 259 с.; 3. Записано зі слів жительки с. Виноградне Болградського району Ніколової (Дімової) Олександри Іванівни, 1937 р. н., заміж виходила в 1960 р.; 4. Записано зі слів жительки с. Євгенівка Тарутинського району Пісової (Доломанжи) Ірини Зинов'ївни, 1949 р. н., заміж виходила в 1970 р.; 5. Записано зі слів жительки с. Нова Іванівна Арцизького району Недової (Іванової) Олени Іванівни, 1986 р. н., заміж виходила в 2007 р. 6. Записано зі слів жительки с. Зоря Саратовського району Арнаутової (Кирилової) Ганни Василівни, 1955 р. н., заміж виходила в 1974 р.; 7. Іванова Ю. В., Маркова Л. В. Болгары // Брак у народів Центральної Юго-Восточної Європи. – М: Наука, 1988. - С. 135 - 159. 8. Ніколова Ваня “Сладка ракия” в болгарській свадьбі // Славяноведение. – 2000. - № 6. – С. 27; 9. Свадьбы у разных народов / Авт.-сост. Л.В. Аксенова, В. Т. Гридина. – Донецк, 2004. – С. 34; 10. Чійшія: Нариси історії та етнографії болгарського села Городне в Бессарабії / Кол. авт.: А. В. Шабашов, М. М. Червенков, Л. В. Суботін, М. Д. Пінті, Н. П. Пінті, В. М. Шевченко, Н. Г. Гол ант, Д. Є. Нікогло, О. В. Кісса, В. Я. Диханов, В. П. Степанов, О. І. Водинчар, І. А. Стоянов; Головн. ред. В. Н. Станко. – Одеса: Астропринт, 2003. – 792 с.; 8 арк. Кольор. іл. (Сер.: Матеріали і дослідження з етнографії балканських етнічних спільностей України).

Zlatova G.

Traditional Bulgarian Wedding: rites Monday

In this article it is said about the rites of afterwedding cycle of Bulgarians of Budzhak. Some particularities of their performance in different districts of Budzhak are examined here. The accent is made on the archaic rites. The degree of their preservation nowadays is analyzed too.

УДК: 398.3 (477.85)

© Антоній Мойсей (Чернівці)

ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ РОБОТАМИ У НАРОДНОМУ КАЛЕНДАРІ СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ

У даній статті аналізується комплекс землеробських обрядів східнороманського населення Буковини XIX – початку XXI ст., пов'язанні з початком польових робіт («перший вихід з плугом»), сівби, закінчення жнив та збору врожаю. Подается порівняльна характеристика румунських та українських землеробських звичаїв та обрядів.

Ключові слова: Буковина, сільськогосподарські роботи, землеробський обряд, ритуал обкурювання, останній сніг.

У народному календарі східнороманського населення Буковини, поряд з іншими його складовими частинами, проявився у великій мірі комплекс землеробських звичаїв та обрядів, заснованих на раціональному досвіді та позитивних знаннях, нагрона-

джених у результаті багатовікової трудової практики. Розвиток землеробства викликав потребу у більш глибокому, ніж у попередні епохи, усвідомленні сезонних змін у природі. Труднощі, з якими стикалася людина, освоюючи природу, змушували її до пошуку нових причинно-наслідкових зв'язків, що призвело до глибокого перелому у його світосприйнятті. Уявлення про можливість землі плодоносити, про сили, які викликали регулярну появу злаків і плодів, про способи впливу на ці сили поєднувалися з цілою системою магічних дій. Від успіху землеробських робіт залежить добробут селянина і його родини протягом усього року. Обряди неодмінно супроводжували початок оранки, сівби, закінчення жнив тощо.

Стрижнем світосприйняття стародавнього землероба стала ідея плодючості. Ще В.Маннхардт та Дж. Фрезер описали вірування, пов'язані з тим, що людина живе в рослині, яка має, як і все у природі, душу. Саме “дух зерна”, який скривався, за народними повір'ями, в останніх незжатих колоссях, закликав у собі живильну плодотворну силу. Ці вірування вчені відносили до “нижчої міфології”, яка, на їхню думку, виявилася на диво стійкою і збереглася на більш довгий час. Образи великих небесних богів (“вища міфологія”) були витіснені християнством.

Землеробські звичаї та обряди стали об'єктом дослідження багатьох вчених. Серед них можна згадати В.Маннхардта, Дж. Фрезера, М.Толстого, Т.Агапкіну, С.А.Токарева, Р.Вулкенську, І.Чуботару, М. та І.Кучеу та ін. Щодо подібних обрядів на території Буковини – їх аналіз був зосереджений переважно на українцях. Зокрема, змістовний матеріал про землеробські ритуали українців Буковини можна зустріти у третьому томі “Етнографії Буковини” (2004 р.) проф. Г.К. Кожолянка. Згадки про деякі землеробські обряди в окремих румуномовних селах Чернівецької області можна зустріти у роботах молдавських фольклористів Г.Бостана, Н.Бешу та ін. На даний час слід констатувати відсутність спеціального дослідження, присвяченого землеробським звичаям та обрядам у народному календарі східнороманського населення Буковини.

Серед комплексу землеробських обрядів східнороманського населення Буковини XIX – початку XXI ст. збереглися ритуали, пов'язанні з початком польових робіт (“перший вихід з плугом”), сівби, закінчення жнив та збору врожаю, заклинання врожаю (колядницькі обходи) тощо.

У румунів та молдаван Буковини землеробський новий рік мав у більшості досліджених сіл календарну прив'язку до дня 40 мучеників (22 березня). Давня назва цього свята – “Драгобетеле” (“Dragobetele”), “Частка плуга” (“Sâmbria plugului”). Центральними аграрними обрядами цього дня були перший вихід з плугом у поле та початок садіння городніх культур. У деяких місцевостях Буковини перші польові роботи могли розпочатися на інші календарні свята: Благовіщення (Малинівка, Стальнівці Новоселицького р-ну), 1 травня (Валя Кузьмін Глибоцького р-ну), св. Георгія (Валя Кузьмін, населення долини р. Сухи) [1; 14, с. 350].

Обряд першого виходу з плугом у поле не міг бути проведений у любий день тижня. За твер-

дженням Є.Фішера, у другій половині XIX ст. румуни остерігалися починати польові роботи у вівторок, п'ятницю або суботу [12, с. 57-59]. У XX ст. відбулися певні зміни у цьому відношенні. У селян долини р. Сухи зафіксований звичай розпочинати обробіток землі у перший вівторок після дня св. Георгія у випадку появи хрущів [14, с. 350]. Загальний проведення ритуалу передбачав 2 етапи: підготовчий (підготовка плуга, обкурення та освячення господаря і волів, провадження господинею на подвір'ї) і проведення першої оранки у полі. У деяких селах у цей день відбувалося церковне богослужіння (наприклад с. Валя Кузьмін) [1].

Під час підготовчого періоду плуг з метою очищення від злих чар проводили через вогонь (Магала Новоселицького р-ну) [18. - т. 2, с. 121], через сокиру (Пелтіноаса Сучавського повіту) [19, с. 343-345], для чого використовували волів, іноді запрягали коней. Зафіксовані випадки, коли в ритуальних цілях до плуга запрягали 4 волів (Меліни, Пелтіноаса, Стаража, Фунду Молдової Сучавського повіту). Щоб "швидше йшов плуг" у Калафіндештах, Долхештах, Удештах, Нижньому Вікові південної частини Буковини худобу кропили водою, освяченою у день св. Тріфа [19, с. 343-345]. У Воловці та Нижньому Городніку після освячення господині виливали на биків, або перед ними, залишок освяченої води, волів та господарів пригощали хлібом з сіллю. Крім того, господар, плуг та воли обкурювалися господинею хати ладаном. Вона обходила їх тричі за рухом сонця [18. – т. 2, с. 121-122; 19, с. 343-345]. В Удештах Сучавського повіту плуг та худобу обкурювали димом від ганчірки, якою витирали великодні крашанки після фарбування [19, с. 345]. У с. Валя Кузьмін Глибоцького р-ну роги биків прикрашали у цей день червоними стрічками та квітами [1].

Вихід з подвір'я супроводжувався наступними ритуальними діями: господар з'їдав шматочок хліба, виготовленого з минулорічного врожаю (Долхешти Сучавського повіту) [19, с. 345]; сидючи на колінах, він хрестив рукояткою бича худобу (Тереблеча Глибоцького р-ну, долина р. Суха) [14, с. 350; 18. – т. 2, с. 122]; підводив биків до воріт, проходив з ними через ладан і сокиру. Іноді горщик з ладаном розбивали о роги биків (Нижній Городник Сучавського повіту), а жінка кидала куряче яйце під ліву руку на биків, або перед ними. Якщо яйце залишалось цілим – вірили, що плуг витримає весь сезон (Йорданешти Глибоцького, Чіреш-Опаїц Сторожинецького р-нів, Стража Сучавського повіту). Орач з плугом міг обійти тричі господарство чи хату (Нижній Городник) [18. – т. 2, с. 122].

Перед проведенням на полі першої ритуальної борозни, господар примовляв: "Дай Боже дощ та врожай" [14, с. 350; 19, с. 345] або:

"Să crească spicul cât voinicul
"Хай виростає колосок як молодик
Și secara – cât scara!"
А рож як драбина!" [3, с. 51].

Обряд першого виходу у поле з плугом поступово втрапив свій первісний зміст. Він адаптувався з церковними звичаями та обрядами: був приурочений на християнське свято, його складовими частинами стали кроплення освяченою водою, обкурення ладаном, димом від освячених у церкві речей тощо.

Починаючи від середини XX ст., він вже майже не проводився на території Буковини. У часи радянської влади він був замінений новою традицією – "святом весні".

Згідно встановленої нової радянської традиції, учасниками "свята весни" були колгоспники. У заздалегідь встановлений день "кортеж весни" розпочинав свою ходу від правління колгоспу у поле. Кортж машин рухався у супроводі оркестру. "Вісниками" весни були численні рядженні персонажі у костюмах головних героїв народних легенд і казок: Фет-Фрумос ("Făt-Fr" Baba Dochia") і "Мороз" ("Crivățul"), "Підсніжник" ("ndușica"), Грач ("Graurul"), Лелека ("Barza"), Ластівка («Rândunica») тощо. Під акомпанемент оркестру вони хором співали:

"Mult mie dragă primăvara,
"Мені весна до вподоби дуже,
Că-nfloreste toată țara
Бо розквітає вся країна
Și pe luncă și pe vale –
Гаями та долинами –
Numai cântec de tractoare,
Лунає мелодія тракторів,
Cântec nou de bucurie,
Нова радісна пісня,
Peste deal, peste câmpie;
Через гори, долини,
Toate satele-mpreună
Разом всі села
Împletiră o cunună,
Заплели вінок,
O cunună, ce mii dragă,
Вінок мій любий,
O cunună-i țara-ntreagă.
Вінок всієї країни.
De la mic și pân-la mare –
Від малого до великого –
Numai floare lângă floare.
Лише квітка біля квітки.
O cunună de ogoare
Вінок полів
Suie-n zările cu soare,
Піднімається сонячними зорями,
Cântec nou răsună-n sate
Нова пісня звучить у селах
Și strângem roade bogate."
І збираєм великі врожаї". [3, с. 55-56].

Як вже було зазначено, обряд першого виходу з плугом у поле практикувався і українцями Буковини. Згідно Є.Фішера, у другій половині XIX ст. коней і волів перед початком ритуальної оранки українці кропили освяченою водою та обкурювали усілякими травами, вірячи, що поле оброблене освяченою худобою дасть гарний врожай [12, с. 109]. У Банилові-Підгірному досі ще пам'ятають про існування у минулому обряду виходу з плугом у поле, який відбувався на Благовіщення. За спогадами старожилів, у цей день у поле виходило все село і розпочинало весняні роботи [1]. У сусідній – Івано-Франківській області, українці с. Серафинці Городенківського району з метою задобрения поля, на св. Юрія обходили засіяне поле і закопували у землю їжу та воду. Вірили, що у такий спосіб можна підвищити плодючість землі. Востаннє, за спогада-

ми старожилів, цей звичай проводився у 60-х рр. ХХ ст. У подальшому обряд деградував [1].

У східнороманського населення Буковини у день 40-ка мучеників, крім першої ритуальної оранки, саджали також овочі. Зазвичай у цей день садили часник, цибулю, капусту, насіння помідорів, перцю [1; 14, с. 347; 18. – т. 2, с. 106-107]. Овочі, посаджені на 40 мучеників, згідно вірувань, захищені від гусениць, комах та жуків, даватимуть 7 – або 40-кратне зростання врожаю. Для посилення впливу на плодючість землі і овочів жінки здійснювали 40 поклонів, давали за поману 40 калачиків («святків» [18. – т. 2, с. 106-107], закопували у засіяне поле освячену на Вербну неділю липу [16, с. 233], гілки освяченої верби [17, с. 49-50].

Магічні дії супроводжували і садіння інших городніх культур. Так, у с. Йорданешти Глибоцького району та у селах долини р. Суха досі пам'ятають звичай, за яким при садінні картоплі, а саме після того, як вона була посаджена у землю, найбільш сильна стара жінка (Йорданешти) або найбільш товсту жінка (долина р. Суха) сідала, або її ставили силоміць, задом на засіяну землю, кажучи: “Să se facă barabulele groase ca tine” / “Щоб картопля вироста товстою як ти» [1; 14, с. 341]. Подібний обряд був зафіксований у нашій дні в українському селі Слобода Новоселицького р-ну. Мешканці сподіваються, що “картопля виросте такою ж великою як зади людей, які її садили” [1].

У східнороманського населення Буковини проводились також спеціальні магичні ритуали з метою стимулювання доброго врожаю фруктів. Ритуали були спрямовані на те, щоб “змусити” вродити безплідні дерева, або ті дерева, що давали поганий врожай. Ці ритуали мають продукуючий та апотропеїчний зміст. Під час їх виконання імітувалася рубка дерев, лунали погрози в їхній адрес, люди домагалися їхнього “пробудження” – початку плодоносіння. Ритуали могли проводитись по відношенню до всіх дерев у господарстві, або лише для одного, – символу всього саду.

Найчастіше такі ритуали проводились напередодні або на Різдво; у переддень Нового року або Водохреща; у Страсну П'ятницю та ін. свята. Дійовими особами ритуалів виступали в основному господар та його дружина.

Найбільш поширеним на Буковині був ритуал символічної погрози дереву зрубати його. Один з його детальних описів на початку ХХ ст. подав у своїй книзі Т.Памфіле. Згідно нього, напередодні Різдва господаря, в якій руки були намащені тістом, та чоловік, який тримав у руці сокиру, підходили до кожного дерева. Біля першого дерева, чоловік “Бре, жінко, я зрубаю цю яблуню, бо воно не родить!”. Жінка йому відповідала: “Nu-l tăia, mă rog dumitale, căci cum îs mâinile mele încercate ciucur de aluat, așa și el – măru- la anul o să rodească!” / “Не рубайте його, прошу вас, бо так як мої руки повні тіста, так і вона – яблуня – наступного року вродить” (Ватра Дорней Сучавського повіту) [20, с. 30]. Обряд проводився ідентично у всіх досліджених нами румуномовних селах Буковини, хоча існували деякі незначні відмінності. Так, у Турятці різнився текст ритуального звернення жінки до чоловіка. Жінка просила чоловіка від імені дерева: “дерево просить тебе не рубати його, бо вродить у

наступному році. Вродить багато плодів, як і в мене руки повні тіста”. У Пожориті сучасного Сучавського повіту господар погрожував дереву словами: “Dacă nu rodești – te tai” / “Якщо не вродиш – зрубаю” [1]. У с. Валя Кузьмін в корі дерева робили дірку, замащували її глиною та перев'язували червоною стрічкою [1]. У селах долини р. Сухи дерева перев'язували у день Марії Єгипетської, обряд мав назву “стовщення дерев” (“îngroșatul pomilor”). Згідно нього, господар різав ножом кору дерева зверху вниз, питаючи: “Перев'язати чи зрубати?”. Дружина відповідала за дерево: “Не рубай його, бо я перев'язу”, і перев'язувала його ганчіркою. Операція повторювалася тричі [14, с. 350].

У деяких місцевостях Буковини крім символічної погрози, дерева перев'язували соломою. Це трактувалося символічно – щоб дерева плодоносили так як зернові культури, іноді це розумілося селянами як спосіб уберегти дерева від морозів, або від гусениць. Про давність процедури свідчать дані, зібрані С.Ф.Маріаном у цьому ж селі у ХІХ ст. Згідно записаної інформації, жінка правою рукою намащувала тістом плодів дерева, а чоловік обв'язував їх соломою. Це дійство, на їхнє переконання, мало перешкодити підйому гусениць до листя [18. – т. 2, с. 145-146].

Крім символічних погроз, перев'язування неродючих дерев, селяни вдавалися також до їх обкурювання, вірячи, що це захистить їх від морозів (Йорданешти) [1]. У селах долини р. Суха у неродючі дерева забивали цвяхи і кидали у них хатне сміття, кажучи: “Cum se strânge gunoiul în casă, așa să-mi rodească și pomul meu” / “Як збирається сміття у хаті, так нехай вродить моє дерево” [14, с. 350].

Ритуали, спрямовані на підвищення врожайності неродючих дерев, були зафіксовані також в українців Буковини. Так, у Браїлівці Кельменецького району Чернівецької області господарі перев'язували дерева сіном на Меланію. У Добринівцях та Веренчанці Заставнівського району з метою покращення врожайності, збереження дерев від морозів та шкідників – їх обкурювали [1].

Обряди першого і останнього снігів. Обряди, пов'язані із збором врожаю, направлені на те, щоб вберегти плодючу силу землі, передати її майбутньому року. За твердженням С.Токарева, об'єктом обрядових дійств являються останні колоски, з якими пов'язуються уявлення про “дух зерна”. Саме “дух зерна”, який скривався, за народними повір'ями, в останніх незжатих колоссях, заключав у собі живильну плодотворну силу [7, с. 86]. Згідно язичницьких вірувань, у полі залишали незжатим невеличку жменю колосків, називаючи її “бородою бога”. Останній сніп зернових культур було прийнято “вбивати” і “хоронити”, оскільки вважалось що в ньому знаходиться дух хліба, який міг принести різноманітні нещастя (“дух хліба”, за віруваннями, міг переселитися також в людину і в тварину) [10, с. 172-173].

Одним з ґрунтовних досліджень обрядів, пов'язаних із збором врожаю у загальнорумунському етнічному ареалі, є праця клузької вченої Марії Кучеу “Аграрний ритуал жатвенного вінка. Етнологічний нарис” (2003). В ній авторка детально зупинилася на віруваннях румунів про колосся, залишені не зрізаними. На її думку, вони вважалися при-

свяченими покровителям засіяних ланів. За М.Кучеу, магічна практика недоторкання до останніх колосків іноді становиться суворою ритуальною заборонаю. Так, наприклад, у м. Кимпулунг південної частини Буковини вважалося гріхом торкатися до них та забирати додому, бо вірили, що в наступному році поле сховає і збереже для себе ману [13, с. 128-129]. Тому останній сніп, із дотриманням давніх ритуальних канонів, приносили власнику поля додому.

Підсумовуючи величезний масив емпіричного матеріалу про обряд жатвенного вінка, зібраного зі всього румунського етнічного простору, М.Кучеу умовно поділила ритуальну церемонію на певні етапи:

- вибір особи, яка несе ритуальний вінок з останніх колосків;
- увінчання, перше кроплення водою, перший танець, дебют ритуальної пісні або серії вигуків;
- пісня, танець та кроплення вінка при виході з поля;
- пісня, танець і кроплення вінка на перехресті, на вході у село і вулицю, на який проживає господар;
- пісня, танець і занурення вінка у річку;
- пісня, танець і кроплення вінка біля воріт господарства, на дворі, на порозі хати;
- ставлення вінка біля ікони, під стелею;
- ритуальний стіл;
- розваги та танець, які завершують жнива [13, с. 105].

На Буковині обряди першого і останнього снопів атестовані у першій половині ХХ ст. У другій половині ХХ ст. вони піддалися процесу сильної деградації, який привів до їх зникнення або переродження. Так, у с. Валя Кузьмін та Стальнівці старожили досі пам'ятають про їх проведення у минулому [1]. Дослідження молдавських етнографів А.Фуртуне і Н.Беешу доводять, що у Бессарабії та в румунів України “останній сніп”, або процедура зав'язування “бороди” (“barbei”), була широко розповсюдженою, її назви різнилися в залежності від регіону: “борода землі” (“barba pământului”), “плід землі” (“rodul pământului”), “насіння землі” (“sămânța pământului”), “колосся поля” (“spicele ogorului”), “колосся птахів” (“spicele păsărilor”) та ін. [5, с. 253].

Жменя першовідрізаних колосків називались на Буковині “перший сніп” (“primul snop”), “черкетуре” (“cercătura”), “вінок пшениці” (cogoana grâului) [1; 19, с. 352-353]. У Ботошанському та Ясьському повітах, сусідніх з південною частиною Буковини (сучасним Сучавським повітом), жменю першозрізаних колосків пшениці називали “опудало” (“tomâie”) [13, с. 124]. У Долхештах південної частини Буковини “черкетура” складалася з жмені колосків завдовжки в півметра, заплетених як коса, яку приносили додому і вішали на цвях. Зерна перемішували з пшеницею, приготовленою для сіяння. Їх заборонялося позичати, цю пшеницю мав засівати господар. “черкетура” іноді робилася із колосків коноплі і вішалася на стовпі плоту. “Вінок пшениці” – колосся заплітали у вінок і підвішували на цвях біля ікони (Мелінь) [19, с. 352-353].

В молдавських селах з перших відбірних колосків нового врожаю складали перший сніп, який з

великими почестями і веселощами вносили до хати. Його ставили у куток під іконами, прикрашали віночками квітів і колосків. Весною зерно з колосків “першого снопу” змішували із пшеницею для сіяння. Іноді “перший сніп” віддавали бідним селянам, щоб вони помянули душі померлих [11, с. 292-293].

Жменю останніх зібраних колосків пшениці називали “останнім снопом” (“ultimul snop”), “маню поля” (“mana câmpului”), “ухою” (“ciuhă”) [1; 4, с. 347-348; 13, с. 121; 19, с. 352-353]. Про поширення обряду “останнього снопа” свідчать згадки про його проведення в таких селах, як: Колінківці Хотинського, Чіреш Сторожинецького, Валя Кузьмін Глибочького, Стальнівці Новоселицького, Долхешти, Кимпулунг, Билка, Марджія південної частини Буковини [1; 13, с. 121-123; 15, с. 103; 19, с. 352-353]. У Долхештах останні колоски (“чухе”) залишалися незрізаними на межі полів. Жменя колосків перев'язувалися іншим колоском пшениці [19, с. 352-353]. У с. Валя Кузьмін якщо при збиранні “першого снопа” дякували Богові за врожай, то при зрізанні “останнього снопа” казали “Амінь”! “Перший” і “останній снопи” освячували у церкві [1]. Після освячення “останнього снопу” у церкві, його приносили додому, ставили біля ікони. Як і по відношенню до “першого снопа”, зерно з “останнього снопа” змішували з зернами пшениці заготовленими для сіяння у наступному році. Згідно звичаю, зафіксованому у 1971 р. у с. Колінківці Хотинського району, під час збирання врожаю на поле прийшов господар. Женці, проходячи повз нього із снопами пшениці, промовляли: “Să trăiești, с-am ajuns să strângem rânea!” / “Будьте здоровим, бо прийшов час збирати хліб!” (матеріал зібраний молдавським дослідником Е.Жунгіету) [2, с. 10].

На Буковині зафіксований також факт заплітання з останніх колосків і квітів ритуального жатвенного вінка. У Чіреші Сторожинецького району у радянський час цей вінок приносили у село до хати господаря поля. Даний ритуал тут називався “свято останнього снопу”, що є яскравим свідченням входування стародавнього магічного обряду у репертуар радянських свят збору врожаю. Згідно нового ритуалу, кортеж, очолюваний переможцями у зборі врожаю, супроводжував покладений на вишитий рушник жатвенний вінок. У процесі ритуальної ходи співали “жатвенну” пісню:

De unde cununa pleacă,
Звідкіля вінок йде,
Rămâne țarina-ntreagă;
Земля залишиться цілою;
De unde cununa vine,
Звідкіля вінок прийде,
Multe clăi om face mâine
Багато снопів завтра складемо
Și-or fi clăile mai dese
І снопи будуть ще густішими
Ca oițele la șese.
Як овечки на рівнині.
Cine duce cununa,
Хто несе вінок,
E curată ca lumina
Чиста як світло
Și harnică ca albina.
Та працювата як бджола.
Coborâm din deal odată

Вже спускаємося з пагорбу
De la holda secerată.
Від зжатою лану.
Fetele au adunat,
Дівчата зібрали,
Adunat-au fetele
Зібрали дівчата
Holde cât peretele”.
Врожай як стіна”.

(матеріал зібраний проф. Г.Бостаном у 1971 р.)
[4, с. 347-348; 15, с. 103].

Ритуали “першого” і “останнього снопа” були відомі як українцям Буковини, так і інших територій України. Останні стебла на українці Буковини називали “Спасова борода” (у рівнинній зоні Буковини), “Власова борода”, “Ільова борода” (в передгір’ї Буковини) [8, с. 284]. Так, у Добринівцях Заставнівського району досі пам’ятають про їхнє проведення. Учасниками ритуалів були жінки і діти. Ритуальні снопи освячували у церкві, кожна з жінок брала собі додому лише декілька колосків. Після виконання даного обряду заборонялося жати пшеницю чи жито [1]. У сусідній з Чернівецькою – Тернопільській області, – жнива закінчувалися обжинками. Орендар робив гостину (застілля і танці) для всіх людей, задіяних у жнивях [1]. Обряд заплітання “спасової бороди” був поширений в Україні, його зав’язували з останніх пучків незжатою колосся й лишали на хлібній ниві. З останнього колосся жниці робили також гарний сніп і вінок, яким, прикрашеним квітами і стрічками, “коронували” найкрасивішу дівчину. Зі снопом у руках, у супроводі натовпу жниці і косарів, її вели до панського двору. З традиційними побажаннями йому передавали символічний сніп і вінок. У відповідь господар запрошував толочан до святкового столу. Урочистий настрій обряду підтримували обжинкові пісні. Обжинковий вінок зберігався в коморі до весни, коли зерном з нього починали сівбу [9, с. 170-171].

На Буковині українські дівчата у день завершення жнив плели вінок з колосся останньої ниви – “квітку”. Вінок одягали на голову однією з дівчат, пускали її вперед, а вже за нею йдучи на певній відстані, співали ритуальну пісню [8, с. 287; 6. – т. 2, с. 225].

Отже, відслідковуючи еволюцію обрядового календаря, пов’язаного з циклом сільськогосподарських робіт, бачимо його органічний взаємозв’язок з існуючою у певний історичний етап практикою ведення аграрного сектору господарської діяльності. Водночас, у найбільш ризикованих моментах сільськогосподарського циклу, коли людина відчувала своє безсилля перед силами природи (ливні, град, блискавка, морози, шкідники та ін.), вона прибігала до магічних засобів впливу на них. Тому ці два елементи світосприйняття землероба виявилися взаємопереплетеними. Подальший розвиток виробничих сил посилює питому вагу профанного начала, применшуючи роль святого. Далі слідує дисемантизація землеробських обрядів, процес їх деградації. Зберігаються тільки ті обряди, які стосуються зони ризиків в аграрному секторі (зокрема, плювіальні обряди).

Джерела та література:

1. Матеріали етнографічних експедицій Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (2005-2009).

Експедиційний матеріал зібраний під керівництвом автора від місцевих жителів румуномовних та українських сіл Чернівецької області України та Сучавського повіту Румунії; 2. Центральний науковий архів Академії наук Республіки Молдова. – Фонд № 19. Матеріали наукових експедицій, проведених у період 1946-1985 рр. на території Молдавської та Української РСР. – Спр. № 239. Молдавський фольклор зібраний у селах: Колінківці, Динівці, Малинівка, Ракитна, Шишківці Чернівецької обл. УССР (1971 р.). Зібрав Е. Жунгієту. – 164 арк.; 3. Бостан Г., Лутик М., Яківчук А. Ын колхоз е сэрбэтоаре / Бостан Г., Лутик М., Яківчук А. - Ужгород: Карпати, 1972; 4. Бзешу Н.М. Поезія обичеюрлор календариче / . Бзешу Н.М. – Кишинэу: Штиинца, 1975. – 464 с.; 5. Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina). – Chișinău: Știința, 1991; 6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / Воропай О. – Харків: Фолио, 2004. – 508 с.; 7. Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М.: Наука, 1983. – 218 с.; 8. Кожолянюк Г. К. Етнографія Буковини / Кожолянюк Г. К. – Чернівці: Золоті Литаври, 2004. – Т. 3. – 392 с.; 9. Культура і побут населення України. – Київ, 1993; 10. Маковский М.М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: Образ мира и миры образов / Маковский М.М. – М.: Владос, 1996. – 416 с.; 11. Молдаване. Очерки истории, этнографии, искусствоведения. – Кишинев, 1977; 12. Населення Буковини / Переклад з німецької Ф. Андрійця, А. Квасецького. – Чернівці: Зелена Буковина, 2000. – 160 с.; 13. Cuceu M. Ritualul agrar al cununii la seceriș. Studiu etnologic / Cuceu M. – Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2003. – 292 p.; 14. Diaconu V. Etnografie și folclor pe Suha Bucovineană. Obiceiuri și credințe / Diaconu V. – Iași: Unirea, 2002. – 490 p.; 15. Folclor din Țara Fagilor / Alcăt. de N. Băieșu, G. Bostan, G. Botezatu, I. Buruiană, V. Chisăliță, V. Cîrîmpei, D. Covalciuc, I. Filip, A. Hâncu, E. Junghietu, S. Moraru. – Chișinău: Hyperion, 1993. – 530 p.; 16. Gorovei A. Credinți și superstiții ale poporului român / Ediție îngrijită de I. Datcu / Gorovei A. – București: Editura “Grai și suflet – Cultura națională”, 1995. – 344 p.; 17. Herescu P. Superstiții / Herescu P. // Șezătoarea - 1893-1894-A.III. – P. 49-50; 18. Marian S. Fl. Sărbătorile la români. Studiu etnografic / Ediție îngrijită și introducerea de I. Datcu / Marian S. Fl. – București: Editura “Grai și Suflet – Cultura Națională”, 2001. – Vol. I. – 222 p.; Vol. II. – 216 p.; Vol. III. – 244 p.; 19. Sărbători și obiceiuri. Răspunsurile la chestionarele Atlasului Etnografic Moldova. – București: Editura enciclopedică, 2004. – T. IV. – 440 p.; 20. Pamfile T. Sărbătorile la români: Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului. Studiu etnografic. – București: Librăriile Sococ & Comp. și C.Sfetea, 1914. – 216 p.

Movsev A.

Ceremonies related to agricultural works in the folk calendar of the Eastern Romanian population of Bukovina

This article examines the complex agricultural rites of the Eastern Romanian Population of Bukovina XIX - beginning of XXI century, as to the beginning of field work (“first exit from the plow in the field”), sowing and harvesting. Served comparative characteristics of Romanian and Ukrainian agricultural customs and ceremonies.

Key words: Bukovina, farm work, agricultural rite, ritual fumigation, the last sheaf.

УДК 39(=161.2):94(477.74)

© В’ячеслав Кушнір (Одеса)

МОЛОДІЖНА ГРОМАДА В КАЛЕНДАРНИХ ОБРЯДОДІЯХ УКРАЇНЦІВ МИКОЛАЇВСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕЩИНИ (1930-1940 рр.)

Розглядаються питання участі молоді в календарній обрядовості українців Миколаївського району Одеської області. Встановлено, що молодь була активним учасником основних календарних свят, організатором молодіжного